

BOBORAHIM MASHRAB IJODI “NE G’URBATLARNI CHEKTIM, CHARX BEBUNYOD DASTINGDAN”

Vafoqulova Go’zal Ochilovna

Samarqand davlat chet tillar instituti akademik litseyi ona tili va adabiyot fani
o’qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada Boborahim Mashrab va uning ijodi tahlili keltirilgan.

Kalit so’zlar: Qissa, qalandariya, jahriya, mazhab, pir, murshid, rido, kuloh, rasul, shayton, iymon.

O’tmishdagi shoirlar orasida xalq ommasi ichiga Mashrabdek kirib borgan va shuhrat topgan ikkinchi bir shoirni topish qiyin. Mashrab xalq xotirasida qalamidan ilohiy she’rlar to’kilgan shoirgina emas, ikkiyuzlamachilikning, soxtakorlikning, nafsga qullikning shafqatsiz dushmani sifatida ham qolgan. Aytish kerakki, shoirning she’riy merosi hanuzgacha to’la to’pilgan emas. Izlagan sari yangi-yangi she’rlari topilmoqda. Shoir she’rlari turli saviyadagi kotiblar tomonidan ko’chirilganligi uchun xatolari juda ko’p. Mashrabning bizga ma’lum she’rlari mumtoz adabiyotimizning keng tarqalgan g’azal, mustazod, murabba’, muxammas, musaddas, musabba’ (yettilik) janrlarida. Eng ko’pi, shubhasiz, g’azal. Shoir she’rlarining bosh mavzusi — ilohiy ishq. Mashrab she’riyatining so’fiyona ruhi uning „Bu tani xokini-yii ruhi ravonni na qilay?!“ satri bilan boshlanadigan g’azalida, ayniqsa, yorqin ko’rinadi:

Bu tani xokini-yu ruhi ravonni na qilay?!

Bo’lmasa qoshimdajonona, bu jonni na qilay?!

Xok — tuproq. Ruhi ravon — inson ruhi. Ruhning nimaligini tushuntirish o’ta mushkulligi Qur’oni Karimda ham qayd etilgan. Barcha odamlarning otasi Odam Ato tuproqdan yaratilgan. Demak, hammaning, jumladan, shoirning tani ham tuproqdan. Shoirga nafaqat tuproqdan bo’lgan tan, balki undan ko’p bor yuksak bo’lgan ruh ham kerak emas. U qoshida jonona (jonona deyilganda, xudo ko’zda tutilayapti)ni ko’rmas ekan, jonni ham, ruh deganlarini ham hech deb biladi. Ikkinchi baytda, shoir yanada shakkokroq ko’rinadi:

Yorsiz ham bodasiz Makkaga bormoq ne kerak?

Ibrohimdin qolg’on ul eski do’konni na qilay?!

Makkaga, uni „baytulloh“ — Allohning uyi sifatida tavof qilgani boriladi. Mashrab bunga ko’nmaydi. U Makkaga yori bilan, boda bilan bormoq istaydi. Shoirning o’z mantig’i bor, albatta. Yor Allohdir. Boda — uning ishq-u muhabbati. U bundan boshqa hech narsani tan olmaydi. Shoir uchun Allohsiz Ka’ba „Ibrohimdan qolgan eski do’kon“ ekani shundan. Urayinmu boshima sakkiz behisht-

u do'zaxin, Bo'lmasa vasli menga, ikki jahonni na qilay?! Chinakam so'fiyga xos jihatlar g'azalning ayni shu misralarida yaqqol namoyon bo'ladi. Oddiy kishining Allohga muhabbati, undan qo'rquvi tagida jannatga yetishish maqsadi turadi. Mutasavvuf uchun bunday maqsad ta'magiriik hisoblanadi. So'fiy Yaratganning jamoliga yetishishnigina o'ylaydi. Unga Yaratganga muhabbat sababli jannatga erishish va do'zaxdan qutulib qolishni niyat qilish — uyat. Chunki go'yo muhabbati uchun haq talab qilganga o'xshab qoladi. Chin ishq beg'araz bo'lmog'i kerak. Asar maqta'sida bu fikr ochiq va aniq aytiladi:

Bir xudodin o'zgasi barcha g'alatdur, Mashrabo,

Gul agar bo'lsa qo'lumda, ul tikonni na qilay?!

She'rdagi savol va xitob ohangi, „jonona" va „jon" so'zlaridagi bo'g'in takrori, mumtoz adabiyotimizda ko'p qo'llanadigan ramal vaznining „musammani mahzuf (foilotun, foilotun, foilotun, foilun; foilotun, foilotun, foilotun, foilun) shaklidan samarali foydalanish unga alohida joziba bag'ishlagan. Ayni paytda, shoir ishqining butun mazmun-mohiyati oynadagidek namoyon bo'lgan.

Dunyoga kelib loyiga bilmay bota qoldim,

Darmon yo'qidin necha og'iz so'z qota qoldim.

Nega shoir gapni dunyoning loyidan boshladi? Chunki bu dunyo shunday qurilganki, unga kelgan odam gunoh qilmasligi mumkin emas. Ikkinchi tomondan, inson degan mavjudotga shunday tabiat berilganki, uning gunoh qilmasdan yashashi mumkin emas. Dunyoning loyi borligi va shoirning unga kelib, bilmay „bota qolishi" shundan. Inson ko'pincha o'z ixtiyoriga zid yashaydi. Bu uni loyga botiradi.botib yurish har qanday kishining ham darmonini oladi. Shuning uchun darmonsiz solik dardlarini batafsil va yetkazib ayta olmaydi, bir necha og'iz „so'z qota qoladi". Keyingi baytda shoirning e'tirof-u e'tirozi muayyanlashadi:

Ko'rdumki ani dushmani ruh-u tan ekandur,

Lo o'qi bila ikki ko'ziga ota qoldim.

Tan bilan ruhning oshiq muhabbatiga xalaqit berishi, hatto dushman bo'lishi mumkinligi kishini o'yga tildiradi. Shoirning fikrlash mantig'i shunday: ruh orom istaydi, osoyishtalikni xohlaydi. Tan rohatga, farog'atga talpinadi. Boshqacha aytganda, nafsdan o'zini butkul tiyadi. Aslida, u xohishlarinigina emas, o'zini ham rad etmoqni istaydi. Chunki, yor vasliga, uningcha, „bu tani xok-u ruhi ravon" bilan yetishib murakkab. Unda bu yorug' olam Alloh tushunchasi bilan birlashib ketadi. Shoir ijodida biz ko'rib turgan bu atrof-olam hammasi sir-sinoat va unda faqat Alloh namoyon ekani ifodasini topadi.

Mashrab ijodida „Ne g'urbatlarni chektim, charx bebunyod dastingdan" deb boshlanadigan musaddas ham muhim o'rin tutadi. Unda shoirning adolatsiz qurilgan dunyo tartibotidan noroziligi, vafo ko'rsatib, bevafoqliq topgani, hajr otashida qovrilgan yiirakning fig'onlari aks etgani uchun ham:

Hama obod bo'ldi, bo'lmadim obod dastingdan,
Ki, men bar qayga borsam, dod etarman, dod dastingdan
misralarini har band so'ngida takror keltiradi. Bu hoi she'rda lirik qahramon
kayfiyatining to'liq ifoda topishiga imkon beradi.

Mashrab she'riyati, yuqoridagi misollardan ma'lum bo'lganidek, millionlab
kishilar qalbidagi ezgu va olijanob tuyg'ularni, haqqa, haqiqatga bo'lgan tashnalikni
topib ifoda etgan she'riyatdir. Shoir o'z asarlarida o'z tuyg'ularini shunchaki
ifodalagan emas, balki baland pardalarda tarannum qilgan. Shu sababli ham bu
asarlar asrlar ardog'ida keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. B.To'xliyev va boshqalar Adabiyot. (majmua). 10-sinf uchun.T.: "O'zbekiston
milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2017. 49-57-betlar

